

Торган Маріанна Микоалівна

доцент кафедри управління освітніми закладами та державної служби
Південноукраїнського національного педагогічного університету, к.пед.н.

МОНІТОРИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ – ВИМОГА ЧАСУ

У статті проаналізовано та систематизовано сучасні підходи науковців щодо визначення рівнів управління в освіті. Розглянуто рівні управління відповідно до здійснення моніторингу на цих рівнях, а саме: локальний, муніципальний, регіональний, державний та міжнародний. Обґрунтовано напрями здійснення моніторингу на рівні внутрішкільного управління: діагностичний, статистичний, змістовний та супровідний педагогічний моніторинг. Представлено результати пілотного дослідження щодо здійснення моніторингу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Ключові слова: моніторинг, освітній моніторинг, рівні управління, напрями моніторингу, загальноосвітній навчальний заклад.

Torgan Marianna

MONITORING RESEARCHES – REQUEST OF TIME

There are modern approaches of scientists about levels definitions of management in education were analyzes and systematized in the article. Levels of management are considered as on monitoring realization on these levels, notably: local, municipal, regional, state and international. The directions of monitoring realization on the level of school inside management are substantiated: diagnostic, statistical, substantial and attendant pedagogical monitoring. Results of a pilot survey about monitoring realization in comprehensive schools are presented in the article.

Keywords: monitoring, educational monitoring, management levels, directions of monitoring, a comprehensive school.

Торган Марианна Николаевна

МОНИТОРИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ – ТРЕБОВАНИЯ ВРЕМЕНИ

В статье проанализировано и систематизировано современные подходы ученых по определению уровней управления в образовании. Рассмотрены уровни управления в соответствии с осуществлением мониторинга на этих уровнях, а именно: локальный, муниципальный, региональный, государственный и международный. Обосновано направления осуществления мониторинга на уровне внутришкольного управления: диагностический, статистический, содержательный и сопроводительный педагогический мониторинг. Представлены результаты пилотного исследования по осуществлению мониторинга в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: мониторинг, образовательный мониторинг, уровни управления, направления мониторинга, общеобразовательное учебное заведение.

Постановка проблеми. Проблема здійснення моніторингу в освіті на сьогодні є надзвичайно актуальною, оскільки саме моніторингові дослідження дають можливість цілісно побачити реальний стан освіти, але важливим є не просто моніторинг освіти, а відстеження та прогнозування її поступового динамічного розвитку. Для сучасного керівника навчального закладу моніторинг має стати не просто процедурою, системою, а новим стилем в його науково-педагогічній та управлінській діяльності з оновленим мисленням, яке міститиме в собі неперервні і довготривалі спостереження, аналіз, синтез, порівняння, вміння здійснювати різноманітні інтелектуальні операції, необхідні в різних ситуаціях та умовах, які вимагатимуть і висновків, і узагальнень, поширення інформації і прогнозування динаміки та основних тенденцій розвитку. Сучасні соціально-економічні та політичні зміни стали передумовою реформування національної системи освіти. Основною соціальною вимогою українського суспільства є потреба в якості шкільної освіти.

Ураховуючи інтереси суспільства, Національна доктрина розвитку освіти визначає стратегічні напрями і наголошує на необхідності «підвищення якості освіти, оновленні її змісту та форм організації навчально-виховного процесу». Водночас держава бере на себе функції забезпечення моніторингу освітнього процесу шляхом регулярного збору інформації, об'єктивного аналізу та прийняття відповідних рішень.

Аналіз останніх досліджень. Розробці зазначених питань приділяють увагу О. Ануфрієва – оцінка освіти на базі кваліметричного підходу [1, с. 2], В. Бикова – специфіка використання освітнього моніторингу [4, с. 3], В. Бондар – технологія і теоретичні основи педагогічного аналізу [2, с. 4], Г. Дмитренко, В. Олійник – основи вимірювання результативності діяльності педпрацівників [5, с. 5], Г.Єльнікова – моніторинг діяльності учнів та вчителів у межах адаптивного управління, основи адаптивного управління [6], Т. Лукіна – вивчає питання моніторингу якості освіти [9, с. 9] та ін.

Метою статті є презентація результатів пілотного дослідження щодо здійснення моніторингу в загальноосвітніх навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Моніторинг використовується в різних сферах суспільної діяльності, а отже, належить до різних галузей наукового знання. Поняття «моніторинг» розглядається як систематичне спостереження, оцінка і прогнозування стану оточуючого середовища, обумовленого діяльністю людини (І. Бестужев-Лада та ін.); як систему регулярних досліджень, мета яких полягає в науково-інформаційній допомозі та реалізації соціальних програм (А. Толстих та ін.) [12, с. 13].

Аналіз визначення поняття «моніторинг» в наукових джерелах дає підставу для висновку, що чітко визначеного й однозначного трактування цього поняття немає. Це пов'язано з тим, що моніторинг належить як до наукової, так і до практичної сфери діяльності. Він може розглядатися і як засіб дослідження реальності, і як засіб, який забезпечує управління своєчасною та якісною інформацією. Найбільш поширене визначення цього поняття це «постійне спостереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності

бажаному результату або первісним припущенням – спостереження, оцінювання й прогнозування стану довкілля у зв'язку з діяльністю людини» (словник іншомовних слів Л. Крисіна).

Так, І. Булах у своєму дослідженні розглядає освітній моніторинг як систему організації збору, збереження, обробки і розповсюдження інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує безперервне відстеження за її станом і прогнозом її розвитку [3].

Отже, сьогодні поняття «моніторинг» досить часто вживається у педагогіці, науковій літературі, методичних розробках, де означає процедуру систематичного збору даних про актуальні аспекти на різних рівнях. Слід зазначити, що освітній моніторинг є головним засобом контролю і є категорією як педагогічною, так і управлінською, оскільки поєднує принципи управління навчальним закладом із загальнопедагогічними принципами функціонування освітньої системи. Управління в системі освіти, обстеження та визначення її стану можливе лише при здійсненні рівневого моніторингу.

Як відомо, в системі управління існує декілька класифікацій рівнів управління. Розглянемо їх. Л. Кравченко класифікує рівні управління у галузі освіти, ґрунтуючись на територіальних особливостях України, і виокремлює: державний (навчальні заклади і регіональні структури на всій території України), регіональний (Автономна Республіка Крим, області України, міста Київ та Севастополь), районний (райони та міста обласного підпорядкування) рівні. Всередині окремого навчального закладу автор відзначає загальношкільний, педагогічний та учнівський рівні [8, с. 37].

Більш детальну класифікацію рівнів запропонували В. Козаков, Д. Дзвінчук, в основу якої покладено цілі освітньої системи. Автори виділили п'ять рівнів: інституціональний, макрорівень, мезорівень, мікрорівень та операціоналізований рівень [7]. Проте, маючи різну назву, виокремлені Л. Кравченко та В. Козаковим, Д. Дзвінчуком рівні зберігають однакову сутнісну характеристику.

Так, державний або інституціональний рівні передбачають здійснення управління центральним органом з метою реалізації місії освіти. Регіональний або макрорівень – управління на регіональному рівні; районний або мезорівень – управління на місцевому рівні. Проблеми удосконалення управління освітою на районному рівні порушує В. Мануйленко. Дослідницею розроблено, науково обґрунтовано та апробовано модель управлінської діяльності районного відділу освіти з урахуванням регіональних особливостей, зазначено, що управління районною системою освіти будується на певних фундаментальних основах – принципах, які відображують його головні структурні та змістові характеристики. Нею виділено наступну систему принципів, на підставі яких здійснювалася модернізація роботи районного відділу освіти:

- загальні (організаційні): системності, конкретності, міри;
 - конкретні (структурно-змістові): ресурсно-операційні (демократичного централізму, соціальної детермінації й аналітичного прогнозування, інформаційної достатності, зворотного зв'язку, оперативного регулювання, правової пріоритетності і законності, фінансово-економічної раціональності);
 - функціонально-рольові (єдності одноосібності і колегіальності в управлінні, раціонального поєднання прав, обов'язків і відповідальності, наступності в управлінні);
 - особистісні (наукової компетентності, гуманізації і психологізації).
- Урахування виділеної системи принципів управління освітою при організації роботи районного відділу освіти забезпечує її відповідність сучасним тенденціям і перспективам розвитку освіти в Україні та у світі. Рівень навчального закладу або мікрорівень – управління на рівні конкретної установи. Операціоналізований рівень – управління на рівні підрозділу або окремого виконавця. Зауважимо, що Л. Кравченко цей рівень не виокремлює. Всередині організації (за О. Мармазою) також існує рівневий розподіл менеджерів вищого, середнього та низького рівня. До менеджерів вищого рівня О. Мармаза відносить керівників організації, які розробляють її стратегію та концепцію, формують політику, здійснюють загальне регулювання процесів

діяльності в організації, оцінюють результативність діяльності керованого об'єкту та персоналу. Менеджери середнього рівня забезпечують реалізацію рішень, прийнятих вищими менеджерами, беруть участь у розробці стратегії, здійснюють управління технологічними процесами та безпосередніми виконавцями. Менеджери низького рівня здійснюють керівництво персоналом, технологічний моніторинг та контролінг, забезпечують ефективність щоденної діяльності [11, с. 66–67].

У своєму дослідженні І. Булах розглядає рівні управління відповідно до здійснення моніторингу на цих рівнях і виокремлює такі: локальний, муніципальний, регіональний, державний та міжнародний. Так, на локальному (навчального закладу) рівні здійснюється фіксування освітнього моніторингу в вигляді системного узагальнення діяльності навчального закладу щодо досягнення поставленої перед ним мети, а також діяльності та успішності кожного студента, формується прогностична інформація в її психолого-педагогічній інтерпретації. Муніципальний рівень передбачає узагальнення діяльності муніципальної системи освіти в цілому та її елементів, які порівнюються один з одним, з урахуванням специфіки функціонування кожного суб'єкта освітньої системи (школи, ліцею, гімназії, коледжі, вищі навчальні заклади); розробляється прогноз розвитку навчальних закладів. На регіональному рівні освітній моніторинг фіксує стан діяльності регіональної системи освіти в цілому та її елементів, визначає регіональну специфіку та її завдання щодо інтегрування регіональної освіти відповідно до державної політики. Наступним є державний рівень, який узагальнює діяльність державної системи освіти, визначає її стан, формує державну політику розвитку освіти в цілому. Найвищим рівнем дослідницею виокремлено міжнародний. На цьому рівні освітній моніторинг забезпечує визначення рівня освітньої системи країни в контексті міжнародних стандартів і сприяє створенню освітньої політики, узгодженої із загальносвітовими тенденціями розвитку [3].

Отже, моніторинг є важливою складовою управлінської діяльності незалежно від рівня управління. Об'єктом нашого дослідження є напрями

здійснення моніторингу у загальноосвітньому навчальному закладі. У загальноосвітньому навчальному закладі моніторинг досліджує такі складові системи освіти, як: ресурси, що вкладаються в освіту (стан шкільних будівель, обладнання, забезпечення навчальними матеріалами, кількість учителів, витрати на освіту); освітній процес (навантаження вчителів, розподіл годин із предметів, структурування змісту освіти); результати, що їх продукує освітня система (досягнення учнів із ключових дисциплін, професійний успіх тощо).

Аналіз наукової літератури з проблеми дослідження засвідчив, що існують такі напрями моніторингу: діагностичний, статистичний, змістовний та супровідний педагогічний моніторинг.

Діагностичний моніторинг полягає у визначенні рівня навичок учня залежно від особистості. Як зазначає Т. Краснова, діагностичний моніторинг передбачає збір даних за допомогою педагогічних вимірів, а в якості основного інструментарію використовуються критеріально-орієнтовані тести, які часто супроводжуються діагностичними тестами для встановлення причин пробілів в засвоєнні навчального матеріалу. Для діагностичного моніторингу характерна відсутність інтересу до вхідних характеристик учнів і студентів, тому що його головна мета полягає в тому, щоб ідентифікувати сильні і слабкі сторони в навчальних досягненнях і освітній діяльності незалежно від характеристик тих, хто навчається, і їх можливості засвоєння матеріалу [9].

Статистичний моніторинг дає можливість одночасно зняти показники за одним або кількома напрямками діяльності освітнього закладу, порівняти отриманий результат з нормативом, визначити відхилення від стандарту.

Змістовний – спрямований на розвиток якостей особистості дитини.

Супровідний педагогічний моніторинг передбачає контроль та поточне коригування взаємодії вчителя й учня в організації і здійсненні навчально-виховного процесу.

Слід зазначити, що продуктивність процесу здійснення моніторингу навчальних досягнень учнів та управління загальноосвітнім навчальним закладом залежить від ряду чинників. Існують чинники, які впливають на

результати моніторингу і можуть мати позитивний чи негативний наслідок, а саме: чинники, що перекручують істинні оцінки (якість інструментарію, професійність, підготовленість і часта зміна кадрів у процесі експериментальної роботи, еквівалентність груп, перекручування результатів, соціальне становище, зовнішнє середовище); досконалість діагностичного інструментарію (соціально-психологічні, психолого-педагогічні, медичні методи дослідження); професійність і відповідна підготовленість кадрів; зміна кадрів у процесі дослідження; періодичність проведення діагностування; відбір (еквівалентність груп) учасників дослідження; групова фальсифікація результатів; вплив соціально-територіального середовища; швидкість протікання періоду адаптації учасників дослідження; фактори, що не змінюються з часом, і фактори, що змінюються.

В рамках пілотного дослідження з'ясовано, по-перше, що сьогодні моніторинг є важливою складовою ефективного управління навчальним закладом, по-друге, виявлено, який моніторинг систематично проводиться в загальноосвітніх навчальних закладах. Результати пілотного діагностування засвідчили, що 83 % шкіл систематично проводять моніторинг результатів навчальних досягнень учнів з різних дисциплін; 47 % шкіл проводять моніторинг результатів управлінської діяльності керівників; 58 % – моніторинг результатів виховної роботи; 100 % – моніторинг за відвідуванням учнями школи; 92 % – моніторинг ведення документації тощо.

Висновки. Теоретичний аналіз літератури та результати моніторингового дослідження засвідчили, що моніторинг є важливою складовою ефективного управління сучасним закладом освіти. Значущим є врахування чинників, що впливають на результати моніторингу та процес планування навчально-виховної роботи, а саме: чинники, що перекручують істинні оцінки; досконалість діагностичного інструментарію; професійність і відповідна підготовленість кадрів; зміна кадрів у процесі дослідження; періодичність проведення діагностування; відбір учасників дослідження; вплив соціально-територіального середовища; швидкість протікання періоду адаптації учасників

дослідження; фактори, що не змінюються з часом, і фактори, що змінюються. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці інструментарію щодо здійснення моніторингу в загальноосвітньому навчальному закладі відповідно до існуючих напрямів.

Література.

1. Ануфрієва О. Л. Оцінка якості початкової освіти на основі кваліметричного підходу : автореферат дис. ...канд. пед. наук: 13.00.01 / О. Л. Ануфрієва ; Центр. ін.-т післядипл. пед. освіти АПН України. – К., 2000. – 18 с.
2. Боднар О. Моніторинг та самооцінка освітнього середовища навчального закладу // Управ. освітою. – 2006. – № 8.
3. Булах І. Моніторинг якості освіти : [електронний ресурс] / режим доступу: <http://do.gendocs.ru/docs/index-1128.html>.
4. Быкова В. Г. Мониторинг в образовательном учреждении // Завуч. – 2004. – № 6. – С. 38–48.
5. Дмитренко Г. А. Цільове управління: вимірювання результативності діяльності учнів і педагогів : навч.-метод. посіб. / Г. А. Дмитренко, В. В. Олійник, О. Л. Ануфрієва. – К. : УПКККО, 1996. – 84 с.
6. Єльнікова Г. В. Моніторинг як ефективний засіб оцінювання якості загальної середньої освіти в навчальному закладі / Г. В. Єльнікова, З. В. Рябова // Обрії. – 2008. – № 1 (26). – С. 5–12.
7. Козаков В. Функціонально-психологічна модель спільної діяльності як основа освітнього менеджменту / Козаков В., Дзвінчук Д. // Освіта і управління. – 1997. – Т. 1, № 2. – С. 71–79.
8. Кравченко Л. М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера освіти: [монографія] / Кравченко Л. М. – Полтава: Техсервіс, 2006. – 420 с.
9. Краснова Т. Д. Види моніторингу освіти / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusnauka.com/5._NTSB_2007/Pedagogica/20362.doc.htm.

10. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика / Т. Лукіна. – К.: Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 128 с.
11. Мармаза О. І. Менеджмент в освіті: дорожня карта керівника / О. І. Мармаза. – Х.: Видав. Група «Основа», 2007. – 448 с.
12. Моніторинг якості освіти: світові досягнення перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К. : К.І.С., 2004. – 128 с.